

КУДЕЛЬСЬКИЙ В.Е., здобувач

Науковий керівник – **СВИНОУС І.В.**, д-р екон. наук

Хмельницький національний аграрний університет

ЗАКУПІВЕЛЬНА ЦІНА НА МОЛОКО ЯК ІНДИКАТОР ВІДНОСИН МІЖ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРОВИРОБНИКАМИ І ПЕРЕРОБНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

У статті розглядається економічна суть категорії «закупівельна ціна» та механізм її формування на українському ринку молока та молочної продукції. Проаналізовано процес ціноутворення на молочно сировину в контексті відносин між сільськогосподарськими та переробними підприємствами. Виявлено основні чинники, що впливають на формування закупівельної ціни на молоко. Проведено аналіз динаміки закупівельних цін на молоко в Україні та окремих економічно розвинених країнах Європи, а також досліджено структуру роздрібною ціни за цими країнами. Досліджено вплив податку на додану вартість на формування роздрібною ціни на молоко у різних країнах світу. Намічено основні шляхи оптимізації механізму формування закупівельних цін на молоко в контексті сталого розвитку сільських територій.

Ключові слова: ціна, молоко, сільськогосподарські підприємства, молокопереробні підприємства.

Постановка проблеми. Молочне скотарство – традиційно важлива і невід’ємна галузь сільського господарства, рівень розвитку якої є однією з ознак прогресу в розвитку сільськогосподарської сфери в цілому. Молочній галузі також відводиться важлива роль у забезпеченні населення молоком та молочною продукцією. Однак, на сьогодні галузі виробництва і переробки молока опинилися у складній ситуації. Поступове скорочення поголів’я корів вплинуло на обсяги виробництва і продаж молока, змінилася структура і асортимент виробництва молочної продукції, суттєво зменшились обсяги споживання молока та молочної продукції. Так, в 2010-2011 роках обсяги споживання знизились до чи не найнижчого рівня за останні півстоліття. Поступово погіршується зовнішньоторговельний баланс в молочної групі за рахунок нарощування обсягів імпорту продукції. Більше того, за рядом товарних позицій Україна опинилася перед загрозою перетворитися із традиційного експортера на нетто-імпортера продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження ринку молокопродукції, розробки механізмів розвитку молокопродуктового підкомплексу та, зокрема, розробки практичних питань закупівель і реалізації молока і молокопродуктів у вітчизняній науковій публіцистиці присвятили свої праці такі вчені-економісти: В. Бойко, С. Васильчак, Н. Васюткіна, Н. Гавришко, Н. Голомша, Т. Дудар, Р. Дудяк, М. Ільчук, В. Липчук, М. Пархомець, В. Савицька, В.Топіха,

С. Шевельова, О. Шпичак, Г. Черевко та інші. Проте важливі аспекти ефективної організації маркетингового управління товаропросуванням молокопродукції аграрних формувань на споживчому ринку потребують більш поглиблених досліджень.

Мета дослідження – оцінка механізму формування закупівельних цін як індикатора відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками і переробними підприємствами.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано методи: статистико-економічний – для опрацювання масиву статистичних та емпіричних даних; монографічний – для детального вивчення окремих елементів досліджуваного явища на прикладі конкретних об’єктів; графічний – для наочної ілюстрації досліджуваних явищ, процесів і закономірностей.

Результати дослідження та їх обговорення. Відомо, що цінову ситуацію на ринку молока, як і на іншу тваринницьку продукцію, визначають такі фактори: співвідношення ресурсів і ємності ринку; рівень цін на корми, енергоносії; якість продукції, у тому числі і вихідної сировини; обсяги пропозиції вітчизняних виробників; вид упаковки для готових молочних продуктів; рівень доходів споживачів та його співвідношення із пропозицією на молочному ринку; конкуренція з боку інших видів харчових продуктів; тенденції розвитку світового ринку та ін.

На сучасному етапі формування ринку молока ціни на молочну продукцію формуються під впливом попиту і пропозиції з урахуванням сезонності та платоспроможності населення. На ринку спостерігається класична для закону опитування та пропозиції ситуація – за зниження обсягів виробництва і реалізації ціна зростає [1]. При цьому середні ціни реалізації молока в сільськогосподарських підприємствах також мають сезонний характер: максимальні ціни в зимовий період, мінімальні – у літній. Така тенденція свідчить про слабку залежність закупівельних цін від якісних параметрів молока (вмісту жиру і білка) і переважаючу залежність – від обсягів його пропозиції. Значні коливання цін протягом року негативно відображаються на доходах сільськогосподарських виробників. На цінову ситуацію на ринку молока в останні роки впливає багато факторів. З одного боку, це постійне зростання собівартості виробництва молока, з іншого – зростання попиту на молочну сировину з боку молокопереробних підприємств. Причому

зростання попиту з боку переробників безпосередньо пов'язане не тільки зі збільшенням споживання молока та молокопродуктів на внутрішньому ринку, але й зі зростанням експорту окремих груп молочних продуктів (сир, масло, сухе молоко). На ринку молока та молокопродуктів необхідно знайти консенсус у політиці формування ціни на молоко та молокопродукти, який би задовольняв всіх зацікавлених учасників ланцюга товароруку «виробник-переробник-споживач» [2].

Після вирішення цього питання необхідно розв'язати дві проблеми. Перша проблема – темпи зростання цін на промислові товари, особливо на енергоресурси, для села за останнє двадцятиріччя у п'ять разів перевищили зростання цін на сільськогосподарську продукцію. Друга – пропорції розподілу економічного результату праці між учасниками найчастіше складаються не на користь товаровиробника молока [3].

Найбільш узагальнювальним показником розподілу доходів між учасниками є ринкова ціна молока. У структурі ціни виділяється частка сільського господарства для переробки і торгівлі, а також частка податку на додану вартість (ПДВ) (табл. 1).

Потрібно звернути увагу, що в країнах Європи, які мають менш сприятливі погодні умови для виробництва молока, роздрібні ціни вищі, ніж в Україні. Так, у Норвегії ціна склала 186 дол. США, у Швейцарії – 124 дол. США за 100 кг молока. Закупівельна ціна на молоко у цих країнах була в 2-3 рази вище, ніж в Україні. Із досліджуваних країн за рівнем роздрібних цін на молоко до України найближчені Литва, Польща, однак рівень життя населення цих країн у кілька разів вище, що не дозволяє об'єктивно здійснювати порівняння.

Таблиця 1 – Рівень і структура роздрібної ціни на молоко станом на 2011 р.

Країни	Роздрібна ціна за 100 кг молока, дол.	у т. ч. (дол.)			Структура роздрібної ціни, %			
		закуп. ціна	переробка і торгівля	ПДВ	усього	у т. ч.		
						с.-г.	переробка і торгівля	ПДВ
Франція	88	38	47,5	4,5	100	43	52	5
Німеччина	87	47	34,5	5,5	100	54	39,5	6,5
Голландія	87	48	34	5	100	55	39	6
Литва	74	31	32	11	100	39	46	15
Чехія	73	41	28,5	3,5	100	56	39	5
Польща	67	40	22,5	4,5	100	59	34,5	6,5
Україна	67	31	24,5	11,5	100	47	36	17

Джерело: [118].

Закупівельна ціна на молоко в Україні в 2011 р. склала 31 дол. США за 100 кг натурального молока, або 47% роздрібної ціни, а у країнах ЄС у середньому становила 49 дол. США і 55% роздрібної ціни, у Новій Зеландії – 44 дол. США. За нашими розрахунками, закупівельна ціна на молоко в Україні може бути підвищена на 15-20%, без зміни роздрібних цін на молочні продукти.

Певний вплив на рівень і структуру ціни відіграє податок на додану вартість (ПДВ). У країнах СНД і Східної Європи ПДВ тариф на молоко становить 15-20%, у країнах Західної Європи – 5-7%, за винятком Данії, Фінляндії, Іспанії. У США, Канаді, Австралії, Бразилії, Великобританії ПДВ на молочні продукти не застосовується. Зазначимо, що в Україні тариф ПДВ на молоко встановлено у розмірі 20%. У разі його скасування можна було знизити роздрібну ціну або підвищити закупівельну ціну на молоко. Але якщо врахуємо рівень роздрібних цін на молоко без ПДВ, все одно в Україні воно залишиться ще високим.

Безумовно, основним чинником формування роздрібної ціни на молоко є переробка і реалізація, на які в Україні припадає 36 %. Зазначимо, що у 2010 р. внаслідок підвищення закупівельної ціни на молоко сировину порівняно із 2009 р., спостерігається незначне збільшення частки доходу сільськогосподарських товаровиробників і зниження частки доходу молокопереробних підприємств у загальній сумі доходу, за всіма видами молочних продуктів переробних підприємств. Для молокопереробних підприємств найбільш затратним є виробництво масла селянського [4].

Заслужує на увагу набутий досвід розвитку молокопродуктового підкомплексу в США, де в основу розподільчого механізму покладено принцип розподілу доходу від реалізації кінцевої продукції за попередньо встановленими пропорціями, а саме: фермер – 46,6%; молочний завод – 26,3% плюс 1,9% на відтворення; торгівля – 21,1 і 3,82% – на утримання корпоративного органу.

Аналізуючи сучасний стан відносин між виробниками і переробниками молока, доцільно виділити основну проблему – це співвідношення ціни і якості на молоко сировину.

Доволі тривалий час молокопереробний сектор перебував у комфортних умовах – щорічні потреби галузі не перевищували 25% від загального виробництва молока в країні, і дефіциту в молочній сировині підприємства не відчували. За таких умов переробник міг значною мірою диктувати рівень цін попиту, при цьому активно використовуючи продукцію від особистих селянських господарств як чинник гарантування сировинних потреб. У періоди цінових сплесків молокопереробні підприємства знижували обсяги закупівель у сільськогосподарських підприємствах, збільшуючи закупівлю молочної сировини в господарствах населення за нижчою ціною [5]. Протягом останніх десяти років рівень закупівельних цін на молоко в господарствах населення залежно від року був нижче від 5 до 35% порівняно з цінами, що отримували сільськогосподарські підприємства. У структурі закупівель молока переробними підприємствами частка населення так само змінювалася залежно від року і коливалася від 50 до 70%. Слід зазначити, що подібний диктат в окремі періоди зводив до того, що рух цін на ринку молочної сировини і готової молочної продукції був діаметрально протилежним, формуючи значні цінові диспаритети.

В останні три роки ситуація для молокопереробної галузі значно погіршилась. Постійне щорічне зниження валових надоїв молока поступово зробило реальною проблему дефіциту молочної сировини (з урахуванням наявних експортних ринків збуту). Як наслідок – на ринку молочної сировини значно загострилась конкуренція, що миттєво знайшло відображення на рівнях закупівельних цін. Якщо в період з 2000 до 2006 рр. закупівельна ціна на молочну сировину збільшилась всього на 70%, то з 2006 до 2012 рр. ціни злетіли майже в 2,8 рази, в окремі періоди випереджаючи європейські ціни на молочну сировину.

Другий фактор, що також традиційно належить до переліку основних причин, які призвели до руйнівних наслідків у молочному скотарстві – проблема нестабільності сезонних коливань закупівельної ціни на молочну сировину. Навіть в умовах дефіциту та значного попиту сезонні коливання цін на молочну сировину в Україні є суттєвими. В 2010 р. різниця між мінімальною (червень) та максимальною (жовтень) середньозваженою ціною реалізації молока с.-г. підприємствами склала 43,2%. Для порівняння в Європейському Союзі ця різниця не перевищила 15%.

Сезонні коливання закупівельних цін на молоко є наслідком значної сезонності у виробництві молока. В літні місяці обсяги виробництва молока приблизно в два рази вищі, ніж взимку. Найбільші надої молока припадають на травень-серпень. За цей період зазвичай надоюється 40-45% всього річного обсягу молока. Безумовно, така сезонність впливає не тільки на динаміку цін, але й може визначати режим роботи молокопереробних підприємств. Внаслідок міжсезонного дефіциту молочної сировини деякі підприємства в осінньо-зимовий період змушені призупиняти виробництво до весняного збільшення пропозиції молочної сировини.

В Україні молоко високої якості коштує набагато дорожче, ніж у країнах ЄС, оскільки закупівельна ціна на молоко в країні на 10-15% вище, ніж у Європі. При цьому в Україні взагалі не вистачає високоякісного молока – сировини, і тільки в останні два роки ситуація з якістю молока покращилася.

Основні причини високих закупівельних цін на молоко в Україні – його висока собівартість і низька продуктивність у цій галузі. Крім того, за нашими переконаннями, ситуацію збільшують торгово-посередницькі структури, через які проходить до 30% молочного ринку: вони скуповують молоко за завищеними цінами, а потім перепродують його, при цьому не звертаючи особливої уваги на якість продукції. Станом на кінець 2009 р. в Київській області офіційно зареєстровано 17 підприємств, які здійснювали закупівлю молока та молочних продуктів.

У світі триває висхідна динаміка закупівельних цін на сире молоко. Закупівельні ціни на молоко плавно підвищуються, причому більшими темпами – там, де вони є найнижчими (тобто різниця в цінах на молоко в різних країнах поступово скорочується). Подальше зростання цін у державах ЄС буде гальмуватися поступовою відмовою від державної підтримки цін, однак в Україні спостерігається протилежна тенденція.

Якщо у вересні середньозважена ціна на молоко становила у перерахунку 35 євро/т, то у жовтні – 33,2 євро/т, або знизилась на 5,4%. На думку переробників, зниження закупівельних цін на сире молоко – явище цілком очікуване. Дорога молочна продукція на прилавках магазинів втратила привабливість для споживача і як, наслідок, значно скоротилися продажі. Вихід із такої ситуації переробники вбачають у зниженні цін на сировину. Проте, для господарств населення ціна, за якою закупають молокопереробні підприємства, становить в межах 20 євро/т.

Висновки. В Україні ціна на молоко залежатиме від того, як швидко його виробництво стане конкурентоспроможним. Попит на якісну молочну продукцію постійно зростає, однак потребують

модернізації як виробнича сфера, так і переробна. В цілому світова ціна впливатиме на рівень її всередині країни, але повільнішими темпами, ніж це відбувається у розвинених країнах, особливо, коли йдеться про її підвищення.

Поширена система економічних відносин між суб'єктами молочного підкомплексу не забезпечує розвиток молочного скотарства, оскільки на шляху між ним і споживачем у ланцюзі знаходяться переробні підприємства й торгівля, які через систему занижених цін і високих торговельних надбавок забирають частку виручки, набагато більшу, ніж становить їх внесок у виробництво і реалізацію молочної продукції. Форма виробничо-економічних і організаційних зв'язків, коли сільськогосподарські товаровиробники і переробні підприємства лише номінально входять до складу АПК, в ринкових умовах виявилася неспроможною, не забезпечила узгоджування соціально-економічних інтересів цих суб'єктів господарювання. Кожен з них орієнтується переважно на свої результати роботи. Отже, необхідна розробка механізму взаємодії інтересів суб'єктів підкомплексу із використанням економічних важелів дії, які дозволяють налагодити оптимальні виробничі відносини й орієнтувати всіх учасників на отримання готової продукції з високою економічною ефективністю. Необхідність удосконалення виробничих відносин і пошук найбільш раціональної організаційної форми їх втілення у молочному підкомплексі зумовлена високою господарською і комерційною взаємозалежністю діяльності сільськогосподарських підприємств, молокопереробних підприємств і торгівлі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Васильченко О.М. Розвиток молочного скотарства в контексті інтеграції України у світову економіку / О.М. Васильченко // Економіка АПК. – 2008. – №2. – С. 34–36.
2. Грищенко О.В. Шляхи формування надійної сировинної бази молокопереробних підприємств / О.В. Грищенко // Економіка АПК. – 2008. – №6. – С. 43–47.
3. Заходим М.В. Розвиток молочної продукції Хмельницької області в контексті продовольчої безпеки / М.В. Заходим // Розвиток агробізнесу в Україні: проблеми, пріоритети, перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвячені 10-річчю ф-ту аграр. менеджменту (Україна, м. Житомир, 25–27 берез. 2010 р.). – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 222–223.
4. Ільчук М.М. Ефективне функціонування молокопродуктивного підкомплексу України / М.М. Ільчук – К.: Нічлава, 2004. – 312 с.
5. Пархомець М. Організаційно-технологічні засади підвищення ефективності виробництва молока у Західному регіоні України / М. Пархомець // Регіональна економіка. – 2001. – №3. – С. 161–171.

Закупочная цена на молоко как индикатор отношений между сельскохозяйственными товаропроизводителями и перерабатывающими предприятиями

В. Э. Кудельский

В статье рассматривается экономическая сущность категории «закупочная цена» и механизм ее формирования на украинском рынке молока и молочной продукции. Проанализирован процесс ценообразования на молочное сырье в контексте взаимоотношений между сельскохозяйственными и перерабатывающими предприятиями. Выявлены основные факторы, влияющие на формирование закупочной цены на молоко. Проведен анализ динамики закупочных цен на молоко в Украине и отдельных экономически развитых странах Европы, а также исследована структура розничной цены по этим странам. Исследовано влияние НДС на формирование розничной цены на молоко в разных странах мира. Намечены основные пути оптимизации механизма формирования закупочных цен на молоко в контексте устойчивого развития сельских территорий.

Ключевые слова: цена, молоко, сельскохозяйственные предприятия, перерабатывающие предприятия.

The purchase price for milk as an indicator of the relationship between agricultural producers and processors

V. Kudelsky

The article deals with the economic substance of category "purchase price" and the mechanism of its formation on the Ukrainian market in milk and milk products. The process of pricing of raw milk in the context of the relationship between agricultural and processing enterprises. The basic factors influencing the purchase price for milk. The analysis of the dynamics of purchase prices for milk in Ukraine and some developed countries of Europe, and the structure of retail prices for these countries. The effect of VAT on the formation of the retail price of milk in different countries. Identify the main route optimization mechanism for setting purchase prices for milk in the context of sustainable development of rural areas.

Key words: price, milk farms, dairy enterprise.